

KUD
Vigdis Moe Skarstein

Oslo, 15.08.2014

INNSPILL TIL ARBEIDET MED UTREDNING OM KUNSTNERØKONOMI

Vi viser til departements brev av 16. mai 2014, ref 14/2284. Takk for muligheten til å komme med innspill til denne viktige utredningen, og for godt møte 20.06. Vi vil i det følgende oppsummere og utdype noen av de momentene vi diskuterte i møtet.

Skuespillerpopulasjonen har vært i en voldsom utvikling de siste 20 årene, samtidig som antall faste stillinger går stadig ned. Både rekrutteringen og arbeidsmarkedet totalt har økt, dessverre ikke proporsjonalt. Skuespillerforbundet har doblet sitt medlemstall og har i skrivende stund 1230 medlemmer. Av disse er 156 fast ansatt ved en teaterinstitusjon. Resten, nærmere 85% av de aktive medlemmene, jobber frilans. Mange flere unge mennesker presser på for å komme inn i skuespilleryrket.

1. Inntektsgrunnlag, entreprenørskap og selvstendig næringsdrivende

Norsk Skuespillerforbund ser med bekymring på en utvikling som fører til at skuespilleres faglige og sosiale rettigheter svekkes, samtidig som inntektsmulighetene fra opphavsrettigheter er satt under press. Imidlertid opplever vi også en bransje i vekst. Det oppstår nye arbeidsmuligheter for skuespillere innen TV-drama, Den kulturelle skolesekken, dubbing og reklame. Mange scenekunstnere etablerer egen virksomhet og finner seg en nisje innenfor disse områdene. Men konkurransen er hard samtidig som søknadsprosedyrer og utvelgelsesprosesser for hvilke utøvere som får oppdrag (for eksempel i Den kulturelle skolesekken hvor det kan ta flere år fra en forestilling er ferdig produsert til den er visningsklar i skoleverket) fremstår som unødvendig tid- og kostnadskrevende.

Ulike organiseringsmodeller for profesjonell kunstutøvelse

Scenekunstnere mottar betaling for sin yrkesutøvelse på en rekke ulike måter:

- Lønn som fast eller midlertidig ansatt ved teatre. Det forekommer også at scenekunstnere organiserer seg som næringsdrivende arbeidsgiver og ansetter seg selv.
- Lønn som oppdragstaker utenom næring (benevnes av og til som frilansere)
- Honorar som enkeltpersonforetak (selvstendig næringsdrivende)
- Royalties som utbetales ved tilgjengeliggjøring av produksjoner hvor scenekunstnere medvirker, enten ved tilgjengeliggjøring på nett eller via fysisk lagringsmedium (for eksempel DVD eller lydbøker)
- Vederlag for utnyttelse av verk som scenekunstnere har opphavsrett til (for eksempel videresending av film gjennom kabelnettet)

Av disse inntektsformene er det bare lønn i ansettelsesforhold som gir fulle rettigheter når det gjelder pensjon, sykepenger, rett til dagpenger, fødselspenger og yrkesskadeforsikring. Det er videre bare lønnstakere som har beskyttelse gjennom arbeidsmiljøloven og tariffavtalene som gjelder i feltet.

Oppdragstakere i og utenfor næring kan tegne private forsikringer og pensjonsspareordninger, men vår erfaring er at de færreste scenekunstnere har tilstrekkelig omsetning til at de kan ta seg råd til slike ordninger. I tillegg kommer at svært mange kombinerer flere av disse organisasjonsmodellene, og derfor faller utenfor de sosiale ordningene som finnes. De tjener for lite innen den enkelte modell.

Stadig færre skuespillere får tilbud om ansettelse, men presses/ oppfordres i stedet til å etablere enkeltpersonforetak. Parallelt med dette utsettes skuespillere for et sterkt press for å frasi seg sine opphavsrettigheter.

Royalties og vederlag for opphavsrettigheter regnes som kapitalinntekt. Inntektene avhenger av verkenes popularitet, og utbetales ofte i mange år etter at verkene er produsert. For mange scenekunstnere er dette i praksis en form for pensjon. Det oppstår i dag fortløpende nye teknologiske distribusjonskanaler for lyd og bilde. Disse defineres utenfor inngåtte avtaler om vederlag. Dermed fører teknologiske nyvinninger ofte til at rettighetshavere mister inntektsmuligheter.

Arbeidstaker, oppdragstaker eller næringsdrivende?

Når man skal se på muligheter for kunstneres entreprenørskap er det umulig ikke å komme inn på følgende grunnleggende premiss: Tradisjonelt har utøvende kunstnere vært underlagt en arbeidsgivers instruksjonsmyndighet. Av dette følger at de ikke kan bestemme egen arbeidstid i like stor grad som frilansere og selvstendig næringsdrivende. I følge gjeldende bestemmelser skal man for å bli regnet som oppdragstaker eller selvstendig næringsdrivende, stå i en fri stilling til å bestemme hvor og når arbeidet skal utføres. Kollektive kunstarter krever personlig oppmøte og det kreves fysisk tilstedeværelse sammen med de andre som skal framføre stykket. Det lar seg heller ikke gjøre å sende en vikar.

En tilknytning som (ikke ansatt) oppdragstaker utenom næring gir også scenekunstneren færre rettigheter enn som ansatt. På tross av at oppdragsgiver trekker skatt og betaler arbeidsgiveravgift, får de sosiale rettigheter på linje med selvstendig næringsdrivende (enkeltpersonforetak). Mange vil ha så beskjeden inntekt at de ikke kan få godkjent fradrag. Samtidig befinner de seg i en situasjon der Arbeidsmiljøloven ikke gjelder, og oppdragsgiver betaler ikke yrkesskadeforsikring og pensjon. Skulle de bli syke, får de ikke sykepenger de første 16 dagene, og kun 65 % dekning fra 17. sykedag. De får ingen dagpenger ved arbeidsledighet.

Levekårsundersøkelsen blant kunstnere i 2008 og skuespillerforbundets egne undersøkelser viser at gruppen frilansskuespillere har gjennomsnittelig svært lave inntekter og mangel på sosiale rettigheter som sykepenger, foreldrepenger og pensjon.

I et yrke med lave lønninger, vil det å prioritere pensjonssparing og forsikringer komme lenger ned på lista enn husleie og mat. Flere melder om at de ikke får boliglån. Gruppen blir liggende stadig lengre ned på velferdsstigen.

Behov for profesjonalisering, økt bevissthet om og håndheving av gjeldende regler

Det er domstoler og myndigheter som til syvende og sist skal avgjøre hva som er korrekt tilknytningsform, og i det siste har vi sett eksempler på flere dommer der arbeidsgivers – og NAVs – definisjon har blitt overprøvd. Et eksempel er Oslo Tingretts dom av fredag 20. juni, i saken mot Staten ved Kulturdepartementet. 12 innlesere gikk til sak for å få bevist at de ikke er å regne som oppdragstakere, men ansatte, med alle de sosiale rettigheter det medfører. Det ble inngått forlik med syv av innleserne, mens Oslo Tingrett gav de fem resterende saksøkerne fullt medhold i at de skal regnes som ansatte med tilbakevirkende kraft så langt som ti år. Dette er et av mange eksempler på at bevisstheten rundt AML, rettigheter og økonomi er blitt styrket, en tendens som også gjelder internasjonalt.

Det finnes altså regler for hvorvidt man er arbeidstaker, oppdragstaker eller næringsdrivende. Manglende ressurser, veiledning og håndheving av gjeldende regelverk er etter vårt syn hovedutfordringen – mer enn selve regelverket. Praksis er ofte inkonsekvent, noe som faller meget uheldig ut for de utøvende kunstnerne, og forringer deres levekår. Vi registrerer en økende bevissthet rundt spørsmålet om tilknytningsform i domstoler og blant arbeidstakere, men her trengs fremdeles økt opplysnende innsats fra myndigheter og tariffavtaleparter. I tillegg er manglende økonomi i det frie scenekunstheltet og innenfor den audiovisuelle bransjen en utfordring: I et marked med få ressurser, tvinges kunstneren ofte selv til å operere som produsent/ administrator /arbeidsgiver for andre kunstnere.

For scenekunstnere som arbeider i et kunstnerisk fellesskap, vil det være behov for en organisatorisk overbygning. Stiftelser, aksjeselskap og samvirkeforetak er selskapsformer som ofte benyttes. Det er et viktig fortrinn ved disse konstruksjonene at kunstnerne da kan bli ansatt hos en arbeidsgiver. Imidlertid følger det også betydelige kostnader og administrative forpliktelser med å etablere et selskap. Særlig innenfor det frie scenekunstheltet er det en skrikende mangel på midler til produsentfunksjonen, noe som fører til at scenekunstnerne ofte må gjøre all administrativ jobb på egen hånd. Dette fører for det første at de store administrative kostnadene delvis er skjult, samt at arbeidsgiverfunksjonen utøves uten den nødvendige bakgrunn og forkunnskaper til dette.

I det frie scenekunstheltet, som også har ekspandert kraftig de siste 20 år, finnes det ingen arbeidsgiverforening. Dette er et problem i arbeidet med å få til en overordnet avtalestruktur for arbeidsområdet. Mange frigrupper driver svært profesjonelt, men det er også en stor underskog av prosjektbaserte konstallasjoner som ville hatt godt av å kunne støtte seg til etablerte standardavtaler/ kontrakter og en arbeidsgiverforening.

Behov for utvidet Skuespiller- og danserallianse

Frilansskuespillere arbeider i et prosjektbasert marked med korttidskontrakter. En utøver kan ha mange arbeidsgivere i løpet av ett år, ikke fordi vedkommende ønsker det selv, men fordi det prosjektbaserte, kunstneriske arbeidsmarkedet krever det. Dette fører til stor uforutsigbarhet i utøvernes arbeidssituasjon og inntektsgrunnlag, noe som igjen kan føre til vanskeligheter med å få boliglån etc.

Skuespiller- og danseralliansen AS ble opprettet i 2012 som et svar på disse problemstillingene. Organisasjonen ansetter et visst antall (p.t. 22) frilansskuespillere og -dansere for en viss periode. I stedet for at utøverne hever dagpenger og er passive mellom jobber, mottar de i ledige perioder lønn fra alliansen. Det kreves at kunstnerne skal være aktivt arbeidssøkende og jobbe for andre arbeidsgivere for å beholde sin plass i alliansen. De

plikter også å drive faglig utviklingsarbeid – både for seg selv og andre, gjennom kurs og mentorordninger – i perioder mellom oppdrag. Alt i alt sikres utøverne sosiale rettigheter, større økonomisk forutsigbarhet og samtidig kontinuitet i sitt kunstneriske virke. Alliansen kan vise til gode resultater i prøveperioden, og Norsk Skuespillerforbund mener at Skuespiller- og danseralliansen er en god modell, men at ordningen må utvides betydelig dersom den skal ha effekt på en stadig økende populasjon. Vi viser ellers til alliansens eget høringssvar.

2. Stipend og støtteordninger

Å produsere en teaterforestilling representerer en investering på kr 300.000,- og oppover. De færreste skuespillere har økonomi til å dekke dette selv. Derfor er slik produksjon avhengig av stipend og støtte.

Norsk Skuespillerforbunds medlemmer mottar i hovedsak støtte fra følgende instanser:
Norsk kulturråds støtteordning for fri scenekunst, Fond for utøvende kunstnere, Fond for lyd og bilde og Statens kunstnerstipend

Av disse er Kulturrådet tradisjonelt den instansen som har mulighet til å utbetale høyest støttesummer, men ingen av ordningene fullfinansierer prosjekter – noe som betyr at midler ofte ikke blir hentet ut, fordi man har fått avslag fra andre søknadsinstanser.

Norsk Skuespillerforbund gir produksjonsstøtte på inntil kr 16 000 til prosjekter i regi av frilansmedlemmer, begrenset til ca 250 000 per år. NSF's vederlagsfond deler ut 300 000 i reise- og studiestipend.

Norsk Skuespillerforbund har tidligere påpekt at det gjøres et betydelig, ubetalt administrativt arbeid i det frie feltet, ikke minst i forbindelse med omfattende søknadsordninger. Vi tror at det kunne være en idé å forenkle søknadsrutinene/ kravene til søknadenes omfang, for eksempel med å innføre en innledende runde. Her viser vi til eget innspill til utredningen av Norsk kulturråd.

Ut fra et maktfordelingsprissipp er vi imidlertid skeptiske til å slå sammen eksisterende ordninger. Det er også verdt å være oppmerksom på at ulike fonds støtter produksjoner med svært ulike kunstneriske uttrykk.

De midler som tildeles via nevnte ordninger gir et viktig signal om hva det offentlige anser som akseptabelt lønningsnivå for kunstnere. Vi mener at det bør stilles krav om at i alle fall grupper med basisfinansiering følger minstelønninger og tariffer.

Brorparten av støtteordninger innenfor det frie scenekunstheltet er prosjektbaserte, og gir få muligheter for langsiktig planlegging. Noen ganske få kompanier mottar basisfinansiering fra Norsk Kulturråd, som blant annet sikrer muligheten til å planlegge driften over flere år. Basisfinansieringen bør etter Norsk Skuespillerforbunds mening styrkes og utvides. Et spørsmål er hva som skjer med kompaniene som har mottatt basisfinansiering i den tilmålte perioden (12 sammenhengende år), og som har status som "mini-institusjoner" i arbeidsmarkedet. Skal de legges ned når støtteperioden er utløpt?

For norske scenekunstnere finnes det også et internasjonalt arbeidsmarked. Det er i dag mange norske kompanier som leverer så høy kvalitet at de jevnlig blir invitert på internasjonale festivaler. Siden vanlige betingelser ved en internasjonal teaterfestival er at festivalen dekker kostnader i vertslandet, men ikke reisekostnader fra hjemlandet, er disse gruppene avhengig av Utenriksdepartementets reisestøtteordning. Denne potten ble betydelig redusert i siste Statsbudsjett. Norsk skuespillerforbund mener at reisestøtteordningen bør utvides.

Det er vår erfaring at kompaniene i det frie scenekunstheltet har store problemer med å finne samarbeidspartnere innen det private sponsormarkedet. Slike kontrakter går fortrinnsvis til nasjonale aktører som er svært synlige i mediebildet eller til midlertidige tiltak som har en sterk lokal tilknytning i samme nærmiljø som sponsoren. Basert på disse erfaringene har vi liten tro på en gaveforsterkningsordning for scenekunstheltet. Her viser vi også til NTOs uttalelser.

3. Vederlag for opphavsrettigheter

Mens skapende kunstnere kan ha bibliotekvederlag og vederlag for kopiering gjennom Kopinor som betydelige inntekts kilder, har skuespillere få kollektive vederlagstyper. Men skuespillerne har på linje med mange skapende og utøvende kunstnere krav på *privatkopieringsvederlag*. Dette er midler som bevilges av Stortinget som kompensasjon for lovlig privatkopiering. Midlene fordeles med en tredel på produsenter, en tredel på opphavsmenn og en tredel på utøvende kunstnere. Fordeling på forbunds- og foreningsnivå skjer via Norwaco. Den delen som tilflyter skuespillere fordeles videre av Norsk Skuespillerforbunds administrasjon til den enkelte skuespiller. NSF mener det er grunnlag for å heve privatkopieringsvederlaget på grunnlag av den økte utnyttelsen som skjer gjennom ny teknologi.

I tillegg til privatkopieringsmidler utgjør *videresendingsvederlag* en del av skuespillerøkonomien. Vederlagsmidlene kommer skuespillerne til gode delvis gjennom individuelle utbetalinger, delvis gjennom reise- og studiestipender, og delvis gjennom den virksomheten forbundet gjør for yrkesgruppen (herunder også skuespillere i utlandet og andre ikke-medlemmer).

Forvaltningsorganisasjonen Norwaco får normalt inn vederlag gjennom

- avtalelisenser med kabeldistributører (som Get og Canal Digital), for videresending
- avtale med NRK om bruk av arkiv hva angår produksjoner før 1.1.97
- bruk av audiovisuelle produksjoner i skoleverket

Krisen i avtalelisenssystemet

Norwaco-systemet var velfungerende i mange år, men etter at det oppsto tvister med kabelselskapene for noen år siden, har klarerings- og fordelingsystemet vært preget av juridisk drakamp i Kabeltvistnemnd og i domstoler.

Noen kringkastere ønsker å sikre seg rettigheter som tidligere har vært håndtert via Norwaco. Produksjonsselskapene har havnet ”mellom barken og veden”, og har prøvd å sikre seg rettigheter på tvers av bestemmelser i kollektive avtaler som tariffavtaler og bransjeavtaler.

Denne situasjonen er en av årsakene til at mange skuespillere er blitt presset til å være næringsdrivende oppdragstakere (siden tariffavtaler kun gjelder i arbeidsforhold).

Norwaco oppgir å ha et utestående krav på over 200 millioner kroner. Situasjonen er dramatisk, og ansvaret ligger etter vår oppfatning hos En grunnleggende bestanddel i kunstnerøkonomien er betaling for videreutnyttelse av skapende og utøvende innsats. For at kunstnerisk virksomhet skal ha noen som helst mulighet til å betale seg, kreves et enkelt, fungerende system for klarering av rettigheter og utbetaling av vederlag for utnyttelse av verker. Den skandinaviske avtalelisensløsningen, som nå også er utvidet i Sverige og Danmark, er et viktig verktøy for enkel klarering av rettigheter og sikring av vederlag til rettighetshavere. Vi vil på det sterkeste advare mot å avvikle denne.

Vi er kjent med at Norwaco vil levere en egen høringsuttalelse der dette utdypes nærmere.

4. Generelt om skuespilleres levekår - egne og andres undersøkelser

Den siste, store rapporten om kunstneres levekår som ble gjennomført av Telemarksforskning på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet i 2008, fikk etter NSF's syn ikke i tilstrekkelig grad fram de store lønnsforskjellene innenfor skuespillergruppen. Som et alternativ utførte Perduco Kultur a/s på oppdrag fra Norsk Skuespillerforbund en spørreundersøkelse blant forbundets medlemmer samme år. Denne viste at skuespillerne kom lønnsmessig dårligere ut enn det som fremgikk av Kunnskapsdepartementets undersøkelse.

(Vi understreker at våre egne undersøkelser kun baserer seg på skuespillernes egne svar. Vi synes likevel det har vært interessant å sammenligne den med Telemarksforskningens rapport, fordi svarprosenten på vår egen undersøkelse er høyere.)

Vi henviser spesielt til at frilansskuespillerne i 2008 hadde en gjennomsnittlig årlig inntekt på kr. 187 000 på sitt kunstneriske virke. Disse tallene understreker nødvendigheten av å fortsette arbeidet med å bedre både kunstnerens levekår og produksjonsvilkårene for film, TV og teater.

Et annet oppsiktsvekkende funn i vår egen undersøkelse fra 2008 var at de mannlige respondentene hadde 45 % høyere inntekt enn kvinner på skuespillerbasert arbeid.

Vår tariffavtale med de Norsk Teater- og Orkesterforening (som representerer de statlig støttede teatrene) åpner ikke for å lønne menn og kvinner ulikt. Det er derfor grunn til å tro at denne markante inntektsforskjellen skriver seg fra flere- og større frilansoppdrag for menn enn kvinner, og flere roller i tv- og film for menn enn kvinner. Etter vårt syn er det fortsatt behov for regulerende tiltak som kan bidra til økt likestilling og et ikke-diskriminerende arbeidsmarked på filmområdet.

De samme tendensene som nevnt over kommer fram av upublisert materiale i levekårsundersøkelsen og i vår egen oppfølgingsundersøkelse fra 2011.

Dessverre frykter vi at heller ikke den nylig utsendte undersøkelsen fra Telemarksforskning i stor nok grad skiller mellom de ulike inntektsgruppene innenfor skuespilleryket.

Skuespillerne blir ofte fremstilt som lønnsvinnerne i kunstnersammenheng. Det er på tide at denne myten nyanseres.

Utdanning: Overrekruttering og kostnadskrevende privatskoler?

Som nevnt er skuespillerpopulasjonen mer en doblet siste 20 år. Frilansandelen blant aktive medlemmer i skuespillerforbundet har økt fra rundt 30% i 1994 til nærmere 85% i dag. På initiativ fra bransjen og oppdrag fra Kunnskapsdepartementet gjorde Telemarksforskning i 2011 en undersøkelse av kompetansebehovet i det norske scenekunstheltet. Rapporten konkluderte blant annet med at det finner sted en kraftig overrekruttering til skuespilleryrket. Dette ble en omdiskutert konklusjon i bransjen, der kritiske røster påpekte at rapporten tar utgangspunkt i institusjonsteatrene og at arbeidsmarkedet for skuespillere har ekspandert med for eksempel økt filmproduksjon og dubbing. Spørsmålet er imidlertid om arbeidsmarkedet øker i takt med skuespillerpopulasjonen. Vi håper at den kommende kartleggingen av kunstnerøkonomien i større grad vil gi utfyllende opplysninger om dette.

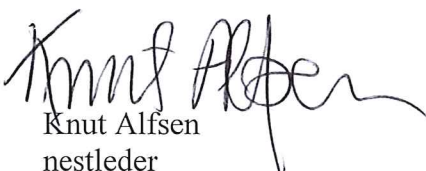
I dag finnes det tre norske, statlige skoler som tilbyr bachelor i skuespillerfag: Kunsthøgskolen i Oslo, Høgskolen i Nord-Trøndelag og Akademi for Scenekunst ved Høgskolen i Østfold. Etter at Telemarksforskningens rapport kom ut i 2011 har Det Norske Teatret opprettet en bachelorutdanning (Det Multinorske), og fra 2013 fikk den private Musikkteaterhøgskolen NOKUT-godkjenning på høgskolenivå. Totalt er det altså fem skuespillerutdanninger på høgskolenivå i Norge. I tillegg finnes en rekke private for- og fagskoler, som Nordisk Institutt for Scene og Studio, Bårdar, Titan og Norsk Skuespillerinstitutt.

Privatskolene gir rett til støtte fra Lånekassen, men tar inntil 90 000 i skolepenger fra elevene for å dekke utgifter til undervisningen. Skuespillerforbundet har uttrykt skepsis til at så mange kommer ut i et allerede presset arbeidsmarked med omfattende studiegjeld.

5. tiltak som kan styrke næringspotensialet og etterspørselsperspektivet

- Myndighetene som arbeidsgiver og oppdragsgiver for kunstnere, har et særskilt ansvar for at tariffavtaler og lovgivning følges i alle ledd
- Flere langsiktige støtteordninger og styrking av basisfinansiering
- Styrking av produsentleddet i det frie scenekunstheltet
- Få på regulert flere arbeidsområder, bl.a. med tariffavtaler for det frie feltet
- Forenkle søknadsprosedyrer
- Sikre flere visningsmuligheter, og dermed større inntektsgrunnlag, for forestillinger som produseres i det frie feltet
- Styrke og videreutvikle eksisterende avtalelisensordning
- Innføre regulerende tiltak for et likestilt arbeidsmarked i film- og tv-bransjen

Med vennlig hilsen
Norsk Skuespillerforbund

Knut Alfsen
nestleder

Vedlegg: Underlagsmateriale overlevert i møte 24.06.2014:

- a) Norsk Skuespillerforbunds medlemsundersøkelse 2008, ekstern rapport
- b) Norsk Skuespillerforbunds medlemsundersøkelse 2011, utdrag
- c) Age, Gender and Performer Employment in Europe, FIA-rapport fra 2009
- d) Skuespillerhåndboka, utgivelse fra Norsk Skuespillerforbund 2009
- e) Norsk Skuespillerforbunds medlemsblad Stikkordet 1-2014